

П. В. Пилипчук

студент 2 курсу магістратури економіко-правового факультету

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

*Науковий керівник: к. ю. н., доцент, доцент кафедри конституційного
права та правосуддя Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова К. Ю. Кармазіна*

РОЛЬ ПРОЦЕДУР МЕДІАЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Хоча інститут медіації, на перший погляд, видається новим для України, на сьогоднішній день все частіше йдеться про врегулювання спорів (конфліктів) саме за допомогою цього методу альтернативного розв'язання спорів.

На даний момент законодавче врегулювання цього інституту в нашій державі відсутнє, проте Верховною Радою України у першому читанні 03.11.2016 р. було прийнято Проект Закону України «Про медіацію» від 17.12.2015 р. (далі – Проект), у відповідності до якого

під медіацією розуміється «альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу за участі медіатора досягти згоди для вирішення їх спору» [1, ст. 2]. При цьому медіатор – це «незалежний посередник, який допомагає сторонам спору у його вирішенні шляхом медіації» [1, ст. 2]. За усталеною практикою функції медіатора виконують після проходження відповідного спеціального навчання психологи, адвокати, представники інших професій, що розуміються на комунікації та конфліктах.

Згідно з п.1 ст. 3 Проекту, медіація може застосовуватися у «цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також в кримінальних провадженнях та справах щодо адміністративних правопорушень» [1, ст. 3], тобто у всіх, крім конституційного, видах судових процесів для вирішення будь-яких спорів. Саме аналіз ролі медіації у вирішенні конфлікту у цивільному процесі є основною метою даних тез.

«Щодо того, яким чином запроваджувати медіацію в національний механізм захисту, то наразі в Україні з цього приводу домінують дві концепції. Концепція судової медіації, відповідно до якої остання повинна стати складовим елементом процесуальної процедури.

Натомість представники другої концепції стверджують, що медіація повинна бути автономним способом вирішення правових спорів і, за прикладом третейського судочинства, функціонувати паралельно з судовим процесом. А в ідеалі – передувати йому. Такий задум покладено в основу діяльності медіаторних груп, які вже функціонують на території України» [2, с. 182].

Аналізуючи положення законопроекту, можна дійти висновку, що саме другу концепцію покладено в основу при його створенні. Адже, як вже зазначалося, медіація визначається як позасудовий метод вирішення спорів, що прямо суперечить положенням першої концепції.

Проте слід звернути увагу на такий інститут у цивільному судочинстві, як «врегулювання спору за участю судді», передбачений у Главі 4 Розділу 3 Цивільного процесуального кодексу України.

Даний інститут має певні схожі з медіацією риси. По-перше, це також є спробою мирного врегулювання конфлікту. По-друге, цьому інституту притаманні принципи добровільності та «позасудового» вирішення конфлікту, оскільки, відповідно до ст. 201 ЦПК України, «врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті» [3, ст. 201]. Також певною мірою схожа процедурність медіації та врегулювання спору за участю судді: проводяться наради, з'ясовуються підстави та предмет конфлікту та ін.

Але все ж таки дані інститути не є тотожними, про що свідчить багато обставин. По-перше, як свідчить ч. 2 ст. 202 ЦПК України, «у випадку недосягнення сторонами мирного врегулювання спору за наслідками проведення врегулювання спору повторне проведення врегулювання спору за участю судді не допускається» [3, ст. 202], натомість кількість «спроб» врегулювання конфлікту шляхом медіації необмежена. По-друге, бажаним результатом врегулювання спору за участю судді є укладання мирової угоди сторонами, відмова позивача від позову чи визнання позову відповідачем, тобто, на відміну від медіації, даний засіб обмежений рамками судового провадження. Про це також свідчить те, що у разі недосягнення цього результату справа обов'язково передається на розгляд іншому судді [3, ст. 204]. По-третє, ст. 205 ЦПК України передбачено максимальний строк його проведення: «врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про його проведення» [3, ст. 205]. У свою чергу, медіація, хоча і проводиться протягом розумного строку, але у часі необмежена. Можливо, після прийняття Закону України «Про медіацію» врегулювання спору за участю судді стане одним із видів процедур медіації, проте на сьогоднішній день це поки що різні інститути, які не варто плутати.

Таким чином, на нашу думку, спростовуються положення першої концепції щодо впровадження медіації у якості складового елементу судового процесу.

Більшість справ у загальних судах, що наразі перебувають на розгляді, належать до категорії цивільних. Це різні спори, що виникають з договірних правовідносин, сімейні спори, конфлікти на ґрунті розподілу спадку між спадкоємцями тощо. Але по багатьом із цих справ рішення можна дійти не звертаючись до суду, а скориставшись послугами медіаторів. Оскільки медіація є альтернативою судовому розгляду вирішення спорів (конфліктів), то це і можна назвати основною причиною поступової популяризації медіації у вирішенні спорів у цивільному процесі, наприклад, якщо сторони вважають, що можуть обійтися без суду, або якщо вони просто не довіряють судовій системі.

Отже існують певні переваги вирішення конфліктів шляхом медіації перед судовим розглядом, тож розглянемо їх. По-перше, щодо предмету розгляду, то суд не виходить за рамки позовних вимог, тоді як при медіації враховуються реальні інтереси і потреби сторін. По-друге, одним із основних принципів медіації є добровільність, тобто свобода участі в медіації та виходу з неї на будь-якому етапі, а при розгляді справи судом передбачені певні обов'язки, визначені законом. По-третє, часто сторони не бажають розголошення інформації щодо їх стосунків та предмету спору. Отже, на відміну від суду, медіація забезпечує повну конфіденційність, навіть щодо самого факту її проведення. Зазвичай, після вирішення конфлікту судом відбувається остаточне руйнування стосунків між сторонами, тоді як однією з цілей медіації є саме збереження цих стосунків та продовження співпраці між сторонами. Важливими моментами також є тривалість та вартість вирішення конфлікту, адже нерідко сторони бажають швидкого та малозатратного вирішення спору без надто тривалого розгляду справи судом та сплати усіляких судових витрат. Медіація проводиться у досить розумні строки, які залежать від самих учасників (це може тривати навіть кілька годин), а витрати на медіацію значно нижчі за судові.

Може постати питання щодо виконання рішення, досягнутого за результатами медіації, адже, на перший погляд, таке рішення нічим не забезпечується і не гарантоване, тоді як рішення суду ви-

конуються у примусовому порядку. Але з цього приводу О. Кільдюшкіна у своїй статті говорить: «Слід зазначити, що показник виконання угод, укладених за результатом медіації, є неймовірно високим: майже 100 % домовленостей виконуються сторонами добровільно. Натомість показник примусового виконання судових рішень в Україні ледь перевищує 20 %, що є кричущим та недопустимим» [4, с. 280].

Варто відмітити, що наприкінці лютого 2018 р. в рамках реалізації проекту «Підвищення поінформованості суддів та адвокатів щодо медіації та обізнаності громадян про медіацію для покращення доступу до правосуддя та підвищення ефективності судової влади» відбулося відкриття кабінетів медіації у пілотних судах міста Одеси. Даний проект реалізується до вересня 2018 р. Українською академією медіації за підтримки американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Нове правосуддя». В якості пілотних судів проекту задіяні Київський районний суд м. Одеси та Господарський суд Одеської області спільно із Одеським апеляційним господарським судом [5, с. 1].

«Діяльність кабінету медіації направлена на сприяння покращенню інформування громадян та правників щодо можливості альтернативного позасудового врегулювання спорів та мирного їх вирішення за допомогою медіації.

В кабінеті медіації відвідувачі суду можуть безкоштовно: 1) отримати інформацію про процедуру медіації; 2) отримати консультацію щодо можливості вирішення наявного у них спору за допомогою медіації; 3) взяти участь у процедурі медіації» [5, с. 1].

Проте, попри поширення випадків застосування медіації для вирішення конфлікту, цей інститут все ж таки поки що не розкривається повністю в умовах нашої держави. Багато людей або взагалі не знають про можливість позасудового вирішення спорів, зокрема про медіацію, або ставляться до неї як до чогось невідомого, а тому побоюються вдаватися до застосування її для вирішення своїх конфліктів та звертаються до суду. Але, на нашу думку, прийняття Закону України «Про медіацію» спричинить підвищення довіри з боку

населення до процедур медіації для вирішення спорів, адже цей інститут перестане бути «невідомим» та отримує свою легітимацію. Зазначене, в свою чергу, призведе до підкреслення та підвищення ролі процедур медіацію при вирішенні конфліктів, у тому числі при вирішенні цивільних спорів.

Література:

1. Про медіацію: проект Закону України від 17.12.2015 р. №3665 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wl.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463. – Назва з екрана.
2. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Впровадження медіації у судовий процес як складова наближення законодавства України до Європейських стандартів / Н. Л. Бондаренко-Зелінська // Приватне право і підприємство. Збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 10. – С. 181-185.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. №1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>. – Назва з екрана.
4. Кільдюшкіна О. О. Медіація як засіб захисту цивільних прав: сутність та переваги / О. О. Кільдюшкіна // Проблеми цивільного приватного процесу: матеріали наук.-практ. конф. [присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна], (Харків, 22 травня 2010 р.). – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 278–280.
5. 20-21 лютого 2018 року відбулося відкриття кабінетів медіації у пілотних судах міста Одеси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unba.odessa.ua/20-21-lyutogo-2018-roku-vidbulosya-vidkrittia-kabinetiv-mediatsiyi-u-pilotnih-sudah-mista-odesi>. – Назва з екрана.